

Kiros Silindirinin İnsan Hakları Hukuk Tarihi ile Sınava ya da İnsan Hakları Hukuk Tarihinin Kiros Silindiri ile Sınava

Neyire AKPINARLI*

Öz: Kiros Silindiri, insan hakları ve insancıl hukuk tarihi açısından önemli bir kaynak olmasına karşın bu perspektiften yeterince incelenmemiştir. Kitabenin insan hakları ile ilişkisi ve ilk insan hakları bildirgesi olup olmadığı hususu bu çalışmada cevabı aranan iki temel sorudur. Çalışma dört konu üzerinde inşa edilmiştir: 1) Kitabenin kendi hikâyesi ve insan hakları ile ilişkisinin hikâyesi, 2) kitabe içindeki verilerin hem insan hakları hem de insan hakları hukuk tarihi açısından analiz edilmesi, 3) elde edilen veriler ışığında kitabenin insan hakları ile ilişkisinin irdelenmesi, 4) kitabenin ilk insan hakları bildirgesi olup olmadığı hususunun tartışılması.

Anahtar Kelimeler: Kiros Silindiri, insan hakları tarihi, insancıl hukuk, insan hakları, insan hakları bildirgesi.

Examination of the Cyrus Cylinder by the History of Human Rights Law or Examination of the History of Human Rights by the Cyrus Cylinder

Abstract: Kiros Cylinder is an important source of human rights and humanitarian law history, nevertheless it has been studied very little from this perspective. The questions of whether the inscription is related to human rights and whether it is the first human rights declaration are the two basic questions that are sought in this paper. The study was constructed on four topics: 1) the story of the inscription and of its relationship with human rights, 2) the analysis of the information in the inscription in relation to human rights and the human rights history, 3) Investigation of its relationship to the human rights in light of the information obtained and, lastly, 4) the issue of being the first human rights declaration.

Keywords: Cyrus Cylinder, the history of human rights, humanitarian law, human rights, human rights declaration.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.

Makale gönderim tarihi: 19.02.2019

Makale kabul tarihi: 18.06.2019

İnsan Hakları Yılığ, Cilt 36, 2018, s.1-29

Giriş

Biz güle başka bir şey deseydik de o yine güzel kokacaktı!

W. Shakespeare

M.Ö. 6. yüzyılda Ahemeniş İmparatorluğu dönemine ait bir kraliyet yazıtı olan Kiros Silindirinin ismi, kitabenin tarihsel ve şekilsel gerçekliğine dayanmaktadır. Kiros, kitabeyi hazırlattığı kabul edilen, M.Ö. 550-330 yılları arasında ilk Pers İmparatorluğu olarak tarihte yerini almış olan Ahemeniş İmparatorluğu'nun kurucusu, Büyük Kiros ya da Kiros II olarak da adlandırılan kralının ismidir (Badamchi, 2013a: 21; Curtis ve Razmjou, 2005: 59). Silindir kelimesi ise silindiri andıran ama daha çok fiçiya benzer şeklinden dolayı kullanılmıştır.

Kitabenin, ne zaman yazıldığı esasen tam olarak bilinmemektedir. Buna karşın hazırlanmasına vesile olan Ahemeniş İmparatorluğu'nun Babil şehrini fetih tarihi olan M.Ö. 539 ile fetheden kral Kiros'un ölüm tarihi M.Ö. 530 dikkate alınarak kitabenin, M.Ö. 539 ile 530 tarihleri arasında yazıldığı kabul edilmektedir. Sergilendiği Britanya Müzesi'nde kitabe ile ilgili künyede de M.Ö. 539 ve sonrası yazılmıştır (Badamchi, 2013a: 21; Curtis ve Razmjou, 2005: 59; Farazmand, 2009:26; The British Museum, 2017).¹

Kitabenin büyük parçasını oluşturan ilk kısmı 1879 yılında, Musul'da doğmuş ve sonrasında İngiltere'ye göç etmiş olan, Süryani bir aileden gelen, İngiliz arkeolog ve diplomat Hormuzd Rassam tarafından, Britanya Müzesi adına gerçekleştirilen kazı çalışması sırasında Babil'de bulunmuştur (Badamchi, 2013b: 7; Taylor, 2013: 56, 75). O tarihlerde Babil, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunduğundan, bu kazı Sultan II. Abdülhamid'den alınan bir izinle gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin o dönem İstanbul büyükelçisi olan Austen Henry Layard arasında yapılan bir anlaşma sonucu da Britanya müzesine getirilmiştir (Badamchi, 2013b: 7).

Kitabenin hazırlandığı dönemde Babil, M.Ö 626-M.Ö539 tarihleri arasında tarihte yerini almış olan Yeni Babil İmparatorluğu'nun başkentidir. Kitabenin eski Babil şehrinde bulunduğu kesin ise de tam olarak nerede bulunduğu hususunda tartışmalar mevcuttur. Babil tanrısı Marduk'a adanan büyük Ésağila Tapınağının duvarına mı yoksa Babil şehrinin duvarına mı gömülü bir şekilde bulunduğu tartışmalıdır. Taylor ise silindirin Esagil'in arşivi olan Amran'da bulunma ihtimalinin de olduğunu belirtmektedir (Badamchi, 2013b: 7, 41; Finkel, 2013: 14; The British Museum, 2017; Taylor, 2013: 56, 74, 75; Curtis ve Razmjou, 2005: 59).² Kitabenin duvara gömülü olarak bulunup bulunmadığı özellikle, kitabenin

1 Buna karşılık Farazmand 29 Ekim M.Ö 537 gibi kesin bir tarih vermektedir.

2 Taylor, silindirin ya Esagil'in arşivi olan Amran'da ya da kuruş belgesi olarak Jumjuma'da bir duvarın içinde bulunduğunu belirtmektedir. Britanya Müzesi silindirin Babil Duvarı'nda bulunduğunu dile getirmektedir. Curtis ve Razmjou makalelerinde Babil duvarı demektedirler.

kraliyet fermanı ve bu bağlamda ilk insan hakları bildirgesi olup olmadığı hususunda çok önemli bir ayrıntıdır. Bu konuya ileride tekrar dönecektir.

Kiros Silindiri, dayanıklılığının artırılması için pişirilmiş, soluk renkli kil üzerine yazılmıştır, şekli daha çok fiçiyi andıran kitabe; 21,9 cm uzunluğunda ve 10 cm çapındadır. Akad dili ve çivi yazısı ile hazırlanmış olan metin kırk beş satırdan oluşmaktadır. Babil'in fetihten önceki ve sonraki kralları ve Babil'in tanrısı Marduk'un yapıp ettikleri bağlamında; ağırlıklı olarak geçmiş zaman formatının kullanıldığı kitabenin bir kısmı birinci ağızdan (Kiros'un ağzı ile), bir kısmı ise üçüncü ağızdan yazılmıştır. Yazıtın içeriği ve tarzından dolayı Neo-Babil dönemine ait kraliyet yazıtı özelliklerini taşıdığı belirtilmektedir (Curtis ve Razmjou, 2005: 59; Harmatta, 1971: 217-219, 226; Razmjou, 2013: 134; Jursa, 2007: 74).³

1879 yılında Babil'den Britanya Müzesi'ne birden fazla parça şeklinde ulaşan kısmı, yazıtın ilk 35 satırıdır. Kitabenin 36 ile 45. satırları arası ise 1971 yılında Yale Üniversitesi'nin Babil koleksiyonunda tespit edilmiş olup, Britanya Müzesi'ne getirilerek oradaki yazıtın ilk 35 satırı ile birleştirilmiştir.⁴ Kitabenin başındaki ve sonundaki bazı bölümleri; hasarın fazla olmasından kaynaklı okunamayacak durumdadır. Ayrıca kitabenin küçük bir kısmı hala eksiktir.⁵ (Badamchi, 2013b: 7; Finkel, 2013: 22-26; The British Museum, 2017 ; Taylor, 2013: 74).

Kitabe, tarihi ve siyasi anlamda da çok önemli bir metindir. Çünkü Mezopotamya'da var olan Yeni Babil İmparatorluğu ile İran Platosu'nda ortaya çıkan ve daha sonra Anadolu ve Mezopotamya dâhil olmak üzere çok geniş bir alana yayılan, Ahameniş İmparatorluğu'nun tarihlerinin kesiştiği ana tanıklık etmektedir. Babil şehrinin fethinden kısa bir süre sonra aynı yıl içerisinde Yeni Babil İmparatorluğu tamamen Ahameniş İmparatorluğu'nun egemenliğine girerek bağımsızlığını kaybetmiş ve imparatorluğun satrap diye adlandırılan eyaletlerinden birisi olmuştur. Babil şehri ise imparatorluğun ilerleyen dönemlerinde dört başkentinden birisi olarak tarihte yerini almıştır (Curtis, 2017: 27. dakika; Frye, 1983: 94, 96; Dandamaev, 1984: 40, 65; Stolper, 1985: 4, 5).

Kitabenin içeriği makalenin konusu özelinde üç bölümde değerlendirilebilir:⁶ Kitabenin İlk on satırını içeren birinci bölümünde “ehil olmayan bir kişi ülkesinin başına geçti”⁷ cümlesi ile tasvir edilen, Yeni Babil İmparatorluğu'nda son kralın ülkeyi yönetiminin tasviri ve bu yönetim altında

3 Örnek olarak yeni kralın yönetimde değişiklik vaat eden beyanları, eski kralın kötüsü, yeni kralın iyi olarak sunulması, kralın seçercesinin sunulması verilebilir.

4 Söz konusu parça, 1879 ile 1905 yılları arasında bulunmuş ve 1920 yılında Yale Üniversitesinin Yale Babil koleksiyonuna konulmuştur.

5 Kiros Silindiri'nin ilk 35 satırını içeren ve 1879 yılında bulunan kısmı parça A ve Yale Koleksiyonu'ndan eklenen kısmı ise parça B olarak adlandırılmaktadır.

6 Kitabenin tercümesi ektedir.

7 Satır 3.

halkların mağduriyetleri anlatılmıştır.⁸ Kitabenin 9 ile 12. satırları arasındaki ikinci bölümünde; Babil şehrinin tanrısı Marduk'un (Finkel, 2013: 21),⁹ şehrin ve halklarının yaşadığı sıkıntılardan dolayı rahatsızlığı ve bu nedenle Babil'i yönetecek kralın bulunması için bütün dünyayı araştırması ve sonunda 'adil kral' olarak tanımladığı kral Kiros'u bulması, tasvir edilmektedir.¹⁰ Üçüncü bölümde ise Kral Kiros'un tanrı Marduk tarafından seçilmesinden sonra halkı sıkıntılardan kurtarması, düzeni sağlaması¹¹ ve şehirdeki imar faaliyetlerini yerine getirmesi, anlatılmaktadır.¹²

I. Kiros Silindirinin İnsan Hakları İle İlişkilendirilmesi ve İlk İnsan Hakları Bildirgesi Söyleminin Hikâyesi

Kiros Silindirinin ilk 35 satırını içeren parçası bulunduktan birkaç ay sonra 17 Kasım 1879 yılında Londra'daki Kraliyet Asya Topluluğunun (*Royal Asiatic Society*) toplantısında, Sir Henry Creswicke Rawlinson 'Yeni Keşfedilen Büyük Kiros Silindiri' adı altında kitabe ile ilgili sunum yapmıştır. Bu sunumda kitabe, her ne kadar çivi yazısı formatında o güne kadar gün ışığına çıkmış en ilginç tarihi belge olarak methedilmişse de, insan haklarıyla ilişkilendirilmemiştir (Rawlinson,1879; Taylor, 2013: 47, 48; Rawlinson, 1880).¹³

Kiros Silindiri'nin insan hakları bağlamında ele alınışı ve ilk insan hakları bildirgesi söyleminin hikâyesi 1960'lı yıllara gitmektedir: Muhammed Rıza Şah Pehlevi, 1967'de yayımlanan 'İran'ın Beyaz Devrimi' isimli kitabında Kiros Silindirini 'Büyük Kiros tarafından verilen Özgürlük Yazıtı' olarak değerlendirmiştir.¹⁴ Daha sonra 1968 yılında Tahran'da gerçekleştirilen ilk Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konferansının açılış konuşmasında Muhammed Rıza Pehlevi, Kiros Silindiri'nin "Modern Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin öncüsü" olduğunu belirtmiştir. 14 Ekim 1971 yılında Birleşmiş Milletler'de düzenlenen bir törende Kiros Silindiri, Muhammed Pehlevi'nin kız kardeşi Prenses Eşref Pehlevi tarafından "Antik İnsan Hakları Belgesi" olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Sithu U Thant'a sunulmuştur. Genel Sekreter, hediyein kabulü ile ilgili açıklamada Kiros Silindirini 'İnsanlığın dünyada barış sağlamaya yönelik ilk girişimlerinden' biri olarak tanımlamıştır. Bugün New

8 Bunlara halka ağır vergi yüklemek, halkı ağır şartlarda çalıştırmak, tanrıların kralı Marduk'un mabedinden sahte numuneler yapmak, uygunsuz gelenek ve ayinleri mabetlere yerleştirmek, kirli hediyeler sunmak, geleneksel kurban ve ayinleri durdurmak gibi gelenek ve görenekleri altüst etmek ve hakları yerlerinden etmek örnek olarak gösterilebilir.

9 Babil'deki geç dönem baş tanrısının adıdır.

10 Satır 9-12.

11 Satır 13-19.

12 Satır 23-45. Bunlara ek olarak 20-22. Satır aralığında önce Kiros'un kraliyet başlıkları ve soyağacı hakkında detaylara yer verilmiş, Kiros kendisi ve oğlu için halkların Tanrı Marduk'a dua etmesini istemiştir (Satır 34-36).

13 Bir kaç ay sonra da Rawlinson tarafından kitabe tercüme edilmiştir.

14 Muhammed Rıza Pehlevi, 1925 ve 1979 yıllarında İran'ı yöneten Pehlevi Hanedanlığı'nın ikinci kralıdır.

York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde sergilenmekte olan kitabe altı dile çevrilmiştir (Curtis, 2013: 98; Farazmand, 2009: 26; Hoffman, 2006: 384; Curtis ve Razmjou, 2005: 56; Kuhrt, 1982: 124; Statement By Secretary-General U-Thant, 1971).

Kiros Silindirinin ilk insan hakları bildirgesi olup olmadığı ile ilgili değerlendirmeler aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, 2010'da ele geçen dikdörtgen şeklindeki kitabe parçalarından sonra daha görünür olmuştur (Farazmand, 2009: 26; Hoffman, 2006: 384; Curtis ve Razmjou, 2005: 56; Kuhrt, 1982: 124).

II. Kitabenin İnsan Hakları Özelinde Temel Özellikleri

İnsan hakları, son üççeyrek asırlık zaman diliminde bile tarihsel, sosyal, kültürel ve siyasi gerçeklikler çerçevesinde önemli değişiklikler geçirmiştir (Doğan, 2013: 44). Bu nedenle geçmişte yaklaşık 2500 yıl öncesine giden Kiros Silindirinin insan hakları açısından analizi genel olarak o dönemdeki, özelde de Ahameniş ve Yeni Babil İmparatorluğu'nda insan hakları bağlamında kurgunun anlaşılması bakımından değerlidir.

1. Kullanılan Dil

Metnin, insan hakları merkezli analizinde en çok göze çarpan öğelerden birincisi, kitabenin yoğun olarak ahlaki ve insani değerler üzerine inşa edilmiş olan dilidir. Metin, hem kral Kiros bağlamında hem de tanrı Marduk bağlamında *merhamet, adalet, insaf, dürüstlük, mutluluk, sevinç, koruyup kollama, sevgi* gibi kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Kitabenin ilk on bir satırında Babil'in bulunduğu kötü koşullar tarif edildikten sonra, Marduk bütün felaketleri sonlandırmak için 'güçlü, savaştı bir kral' yerine 'adil bir kral' arayışına girmiş, Kiros'u seçmiştir.¹⁵ Kiros da bütün metinde kendisini, *Babil'in tekrar huzura, barışa, adalete kavuşması için Babil için çalışan Marduk hizmetinde bir kral* olarak tanıtmaktadır. Hizmetine adadığı tanrı Marduk, 'bütün terk edilmiş mekânlara, ölü bedenlere dönmüş olan Sümer, Akad halkına yüzünü dönen', 'halklarına merhamet gösteren', 'yardımıyla cansız canlandıran ve herkesi zorluklar ve sıkıntılardan kurtaran', 'halkını koruyan kollayan'dır.¹⁶ Diğer taraftan tanrı Marduk, Kiros'un 'sevinçle iyi işlerini ve kalbini gören', Kiros'un haklara yaptıkları karşısında 'onu sevinçle karşılayan'dır.¹⁷

Kitabede "Büyük tanrı Marduk, bana kaderim olarak Babil'i seven birinin büyük haysiyetini vermişti"¹⁸ diyerek kendini tanımlayan Kral Kiros, kendisini de metinde şiddet ve güç kavramlarından öte, tıpkı tanrı Marduk gibi ahlaki

15 Satır 12.

16 Satır 10, 11, 14.

17 Satır 14, 19, 26.

18 Satır 23.

temelde tanımlanmıştır. ‘Halkına adalet ve insaf ile rehberlik etmesi’, ‘dürüst kalpli olması’, ‘Babil’i sıkıntıdan kurtarması’, ‘halkların onun hükümetinden mutluluğunu ve hoşnutluğunu’ bu tarza örnek olarak gösterebiliriz.¹⁹

2. Hak Kavramının Hiç Kullanılmamış Olması ve Muhatabın Halklar veya İnsanlar Olmaması

Metnin en temel özelliklerinden birisi metnin *insanların hakları* temelinde değil *yöneticilerin sorumlulukları* temelinde inşa edilmiş olmasıdır. Kitabede insanın maddi ve manevi varlığının korunması amaçlı kurgu, tanrıdan insana üç aşamada okunabilir: Şehirlerin tanrıları ve tanrıların hizmetinde olan, ülkeleri yöneten krallar vardır. Krallar tanrıya sorumluluklarından dolayı ülkesinde güvenliği, barışı, adaleti ve özgürlüğü sağlamakla yükümlüdürler. Metin bu bağlamda önce ülkeyi yöneten ‘ehil olmayan’ diye tanımlanan Yeni Babil İmparatorluğu kralının tanrıya sorumluluğu çerçevesinde, yönetimi altındaki insanlara yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve bundan dolayı hakların yaşadığı mağduriyeti betimlemiştir. Daha sonra ise ‘adil kral’ olduğu için Tanrı Marduk tarafından seçilen Kiros’un, tanrıya karşı sorumluluğu ile bu çerçevede halka karşı yükümlülüğünü yerine getirmesi; metnin bütününde birbiriyle ilişkili, illiyet bağı -tanrının istemi ve bu istem doğrultusunda kralın yapıp ettikleri- çerçevesinde sunulmuştur.

Bu temel kurgu içerisinde ne bugün tanımladığımız anlamda hak kavramı mevcuttur ne de korunan değer ve olguların muhatabı halklar ya da insanlardır, bir başka deyişle insanlar özne değildir. İnsanlar kralın tanrıya yükümlülüğünden dolayı korunmaya konudular, insanları korumakla yükümlü olan kralın sorumlu olduğu merci tanrıdır.

3. Korunan Değer ve Olguların Kaynağının Tanrı Olması

Kiros Silindirinin en önemli özelliği ve gerçekte diğer bütün özelliklerinin de üzerine inşa edildiği husus korunan değer ve olguların kaynağının tanrı olmasıdır. Kiros metnin bütününe yayılan ifadelerde kendisinin Babil’i fethetme nedenini, nasılını, meşruiyetini ve başarısını tanrı Marduk ile ilişkilendirmiştir. Tanrı Marduk’un Kiros’dan önceki kraldan rahatsızlığının temel nedeni, kralın kötü yönetimi ve bu yönetimden dolayı halkların yaşadıkları mağduriyettir.²⁰ ‘Halkımı koruyan kollayan’ ‘herkesi zorluklar ve sıkıntılardan kurtaran’ Kiros’un, tanrı Marduk tarafından yeni kral olarak seçilmesinin nedeni bu zulüm ve mağduriyetlerin sona erdirilmesini istemesidir. Bu bağlamda Kiros’un, otoritesini Marduk’un elinden aldığı metindeki birçok ifadeyle dile getirmiştir (Badamchi, 2013b: 40; Curtis ve Razmjou, 2005: 59). Ahameniş kralı, kitabede belirtilen bütün iyi işleri, tanrının kutsamasıyla, tanrının emriyle, tanrının yardımı ve ona

¹⁹ Satır 13, 14, 18,19, 22, 23, 24,26,

²⁰ Satır 1-10.

eşlik etmesiyle yerine getirmiştir.²¹ Metnin ilerleyen satırlarında halkların ve tanrı Marduk'un; Kral Kiros'un yaptıklarından memnuniyeti ve Kiros'un tanrısına olan bağlılığı dile getirilmektedir.²²

Bütün bu nedenlerden dolayı, 2500 yıl önce hazırlanan Kiros Silindiri, esasen imparatorluğu yöneten kralın yetkisini tanrıdan almış olmasından kaynaklı olarak, doğal hukuk ve insanlara sunulan hakların menşeinin tanrı olmasından kaynaklı olarak doğal hak üzerine inşa edilmiştir.

Metnin en önemli özelliklerinden birisi, Kiros'un, kendi tanrısı olmadığı kesin suretle bilinen Marduk'u kendi tanrısı olarak tanıtmış olmasıdır (Badamchi, 2013b: 40; Curtis ve Razmjou, 2005: 59). Çok tanrılı inançların esas olduğu ilkçağ Mezopotamya kültürleri açısından din ve inanç; yaşamın çok merkezinde bir yerdedi ve tanrı ile şehir arasında çok sıkı bir ilişki vardı. Her şehir o şehrin tanrısının malıydı. Şehirler ele geçirildiğinde tanrılara dair iki farklı politika söz konusuydu. Birincisi şehri ele geçiren aynı zamanda o şehrin tanrısını da esir alıyordu. İkincisi ise şehri ele geçiren, zaferini ele geçirdiği şehrin tanrısıyla ilişkilendiriyor ve böylece meşruiyetini sağlamış oluyordu. Metinde de görüldüğü üzere Kiros bu ikinci yolu, yani fethettiği Babil'in tanrısı Marduk'u kendi tanrısı olarak tanımlamıştır.²³ Bu bağlamda Badamchi, Kiros'un Babil tanrılarına saygısının kendine özgü, bilinerek tercih edilmiş bir siyaset olduğunu belirtmektedir (Badamchi, 2013b: 38, 40; Curtis ve Razmjou, 2005: 59).

4. Korunan Değer ve Olgular

İnsan hakları konseptinin içine nelerin girdiği ve içinin nasıl doldurulduğu tarihsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmelere paralel olarak sürekli değişime uğramaktadır. (Doğan, 2013: 44). Kitabe, M. Ö. 6. yüzyılda korunan değer ve olguların ne olduğunu ve hangi çerçevede korunduğunu göstermesi açısından değerli veriler sunmaktadır. Bu verileri kitabenin kendisini üzerine inşa ettiği iki temel kurguda görebiliyoruz; Birincisi; 'ehil olmayan bir kişi'²⁴ olarak tanımlanan Yeni Babil İmparatorluğu'nun kralının yönetiminde halkın yaşadıkları, ikincisi de; Babil Tanrısı Marduk'un yaşananlara son vermesi amacıyla 'adil' olduğu için seçtiği kral Kiros'un gerçekleştirdikleridir.

Kitabede dile getirilen ve korunan değer ve olgular şunlardır:

a. Güvenlik, Adalet, Barış, Özgürlük

Kitabenin en temel özelliklerinde birisi metnin kimi zaman sarıh kimi zaman zımnı güvenlik, adalet, barış ve özgürlük kavramları üzerine inşa edilmiş olmasıdır.

²¹ Satır 16, 27, 28, 33.

²² Satır 18, 19, 22, 23, 26.

²³ Badamchi, Kiros'un bu yaklaşımını İsrailoğullarının tanrısına karşı da görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir.

²⁴ Satır 3.

Kiros Silindirine konu olan hikâyenin çıkış noktası aslında, Babil halkının eski krallarının yönetiminde güvende olmamasıdır. Kitabenin 10. satırına kadarki anlatıyı bu temelde okumak mümkündür. Kiros dönemine dair güvenlik ile ilgili ibareler; hem Kiros'un şehri ele geçirmesi aşamasını ifade eden anlatımlarda²⁵ –(esasen bunlar insancıl hukukun alanına girmektedir) hem de ele geçirdikten sonraki dönemi ifade eden, hem sarih hem zımni anlatımlarda görülmektedir. Sarih düzenlemelere 'Babil şehrinde ve onun bütün kutsal mekânlarında asayışı sağlaması'²⁶, 'bütün her yeri emniyetli oturma alanları yapması'²⁷ ve Babil'in savunma duvarlarını güçlendirmek ile ilgili 38 ve 41 satırlar arasındaki beyanlar örnek olarak verilebilir.²⁸

Adalet olgusunun da metnin bütününde eş veya benzer kavramlarla sarih ve zımni olarak dile getirildiği birçok anlatımlar söz konusudur. Ama adalet olgusunun metinde işlenmesi diğer üç olgudan daha farklı olmuştur. Tanrının, Babil şehrine ve halklarına yapılan kötülüklerin sonlandırılması için 'adil kral' arayışında olması, bu anlamda çok değerlidir hatta bütün metnin en temel olgusu adalet demek mümkündür. 'Tanrı Marduk'un merhamet göstermesi', 'tanrı Marduk'un kendi arzusuna uygun adil kralı seçmesi', 'kralın halkına adalet ve insaf ile rehberlik etmesi', tanrının kralın dürüst kalbini görmesi' bu bağlamdaki sarih beyanlardır.²⁹

Barış olgusu hem Kiros'tan önceki döneme hem Kiros'tan sonraki döneme dair beyanlarda çok hissedilen bir olgudur. Kitabede satır 10'a kadar barış olmayan bir ortam tasvir edilmekte;³⁰ sonraki satırlarda ise Kiros'un başa geçme aşamasında ve başa geçtikten sonraki süreçte barışın esas olduğu bir ortamın tasviri yapılmaktadır. 'Savaş olmadan şehre girilmesi', 'halkların padişahlarından dolayı mutlu olmaları ve yüzlerinin parlaması', 'barış içinde kralın Babil'e girmesi', 'ordunun barış içinde Babil'e girmesi', 'halkın korkutulmaması' 'şehirde barış içinde hareket edilmesi' ile ilgili ifadelerde barış kavramı sarih olarak kullanılmıştır.³¹

Metinde özgürlük kavramı sarih olarak sadece bir defa kullanılmıştır.³² Özgürlük kavramını zımni olarak hem genel ifadelerde hem tek tek konular bağlamında görmek mümkündür (Badamchi ve Noroozi, 2012).³³ Bu kavram

25 Satır 17 ve 18.

26 Satır 25.

27 Satır 36.

28 Zımni beyanları metnin bütününde görmek mümkündür. Satır 26, 31, 32 örnek olarak verilebilir.

29 Satır 11, 12, 13, 14.

30 Özellikle 6, 7, 8, 10. satırlar.

31 (Aral, 2010: 119-152, 153; Razmjou, 2013: 127, 132). Satır 17, 18, 22, 24, 28.

32 Satır 26. Ben onların sıkıntılarını ortadan kaldırdım ve onları özgürleştirdim.

33 Halkların kendi kültürlerini yaşayamamaları (Satır 6), dini inanç ve ibadetlerini yerine getirememeleri (Satır 5, 6, 7, 9) ve hakları kendi topraklarından sürülmesi (Satır 10). Satır 26'da halkların

ile ilgili tek tek konular temelinde din ve inanç özgürlüğü,³⁴ ağır vergiler özelinde ekonomik özgürlüğü,³⁵ halkların kendi kültürlerini yaşama özgürlüğü³⁶ belirtilebilir.

b. Dini İnanç, Değer, İbadet ve Müesseseleri ile İlgili Düzenlemeler

Dini inanç ve değerlerin, ibadet özgürlüğünün insan hakları hukukunun gelişiminde başat rol oynadığı, çeşitli hukukçular tarafından dile getirilmiştir (Doğan, 2013: 27; Erdoğan, 2012: 56-58; Jellinek, 2017: 100, 103). Gerçekten de kitabenin bütünde en geniş düzenlemenin yapıldığı alan dini inanç, değer, ibadet ve inanç müesseseleridir. Bu konudaki düzenlemeler o döneme dair bu alanda korunması gereken neler olduğu ve nasıl tanımlandığını göstermesi bakımından da değerlidir.

Bu konuda metnin birinci bölümünde yani eski kral bölümünde birçok düzenleme vardır. Bunlara örnek olarak ‘mabetlere sahte numuneler yapmak’, ‘uygunsuz gelenek ve ayinleri mabetlere yerleştirmek’, ‘mabetlere kirli hediyeler sunmak’, ‘küfür kokan sözler söylemek’, ‘geleneksel kurbanları durdurmak’, ‘gelenek ve görenekleri altüst etmek’, ‘ibadetleri ortadan kaldırmak için tuzaklar kurmak’ ifadeleri gösterilebilir.³⁷ Daha sonra ise eski kralın bu yaptıkları karşısında öfkelenen tanrı Marduk da dâhil olmak üzere bütün tanrıların mekânlarını terk ettiğini dile getirmektedir.³⁸

Kiros dönemine gelindiğinde de satır 25’de ‘Kiros’un kutsal mekânların asayişini sağladığı’ ve 31 ile 33. satırlar arasında da ‘tanrıların ve onların heykellerinin tekrar eski yerlerine gönderildiği ya da konulduğu’ belirtilmektedir. Satır 37’deki “Ben günlük kaz, ördek ve güvercin kurbanını (bir) kaz, iki ördek ve on tane güvercin olarak artırdım” ifadesi önemlidir. Çünkü burada kral sadece bozulmuş eskiye döndürmekle kalmıyor iyileştirme de yapıyor.

c. Zorla ve Adil Olmayan Şartlarda Çalıştırma ve Ağır Vergiler

Zorla ve adil olmayan şartlarda halkların çalıştırılma hususu hem eski kral hem de yeni kral dönemini betimleyen beyanlarda yer almaktadır.³⁹ Eski kral yönetimi anlatılırken “Her gün ... acımasızca ve sürekli, oranın sakinlerini zorla çalıştırdı ve onları mahvetti”⁴⁰ ifadesi kullanılmıştır. Kiros dönemine gelindiğinde de “... Tanrının isteği dışında Babil halkını o zorla çalıştırdı. Onlar bunu hak etmedi”⁴¹

özgürleştirilmesi, insanların ve tanrıların heykellerinin kendi mekânlarına gönderilmesi (Satır 31, 32, 33).

34 Satır 5, 6, 7, 9, 25, 31, 32, 33, 37.

35 Satır 4’te eski kralın ağır vergiler koyduğu hususu dile getirilmiştir.

36 Satır 6, 10.

37 Satır 5, 6, 7.

38 Satır 9.

39 Satır 8, 17, 25, 26’da zorla çalıştırmaya dair düzenlemeler bu bağlamda görülebilir.

40 Satır 8.

41 Satır 25.

ifadesi kullanılmış hemen ardından da “Ben onların sıkıntılarını ortadan kaldırdım ve onları özgürleştirdim” denilmiştir.⁴²

d. İnsanların Yerlerinden Edilmesi

İnsanların yerlerinden edilmesi hususu metinde önemli bir husustur. Eski krala dair betimlemelerden biri olan satır 10’da; “Herkes onun (Nabunaid)’in onları Babil’e götürmesinden kaynaklı kızgın“ denilmekte, devamında da bütün terk edilmiş mekânlardan, ölü bedene dönmüş olan Sümer, Akad halkında bahsedilmektedir.⁴³ Yeni kral dönemini betimleyen satır 32 ‘de “Ben bütün onların(tanrıların) halklarını topladım ve kendi mekânlarını onlara geri verdim” demektedir.

Kiros’un bu politikasını Yeni Babil İmparatorluğu döneminde Babil’e zorla getirilen Yahudilerin M.Ö 538 yılında geri gönderilmesinde de görmek mümkündür. Tevrat bu konuya ilişkin ibareler taşımaktadır.⁴⁴Arkeolojik kalıntılar Kutsal Kitap’ta dile getirilen Kiros’un Yahudilere kendi topraklarına geri dönmelerine ve Kudüs’ü inşa etmelerine izin verdiğini desteklemektedir (Bademci, 2013: 7; Razmjou, 2013: 132; MacGregor, 2017).

e. İnsancıl Hukuk

Kiros Silindirinde insancıl hukuk açısından da çok önemli ifadeler bulundurmaktadır. Kiros’un, ‘Babil’e savaş ve çatışma olmadan barış ve huzur içinde girmesi’, ‘ordusunun Sümer ve Akad halkını korkutmasına izin vermemesi ve ordusunun da Sümer ve Akad halkını korkutmadan şehre girmesi’, ‘şehre girdiklerinde sefa ve dostluk içinde hareket edilmesi’ ifadeleri bu bağlamda değerlendirilebilir (Razmjou, 2013: 133-4).⁴⁵

Tarihi bulguların, Kiros’un ciddi bir karşı duruşla karşılaşmadan Babil’i fethettiğini teyit ettiği belirtilmektedir. Ciddi bir karşı duruş ile karşılaşmaması, Kiros’un Babil’deki siyasi sosyal yapıdan ve sorunlardan haberdar olması ve fetih işini Babil tanrısı Marduk’un hizmetinde gerçekleştirdiğini beyan etmesi ile ilişkilendirilmiştir (Curtis, 2017: 27. Dakika; Finkel, 2013: 38; Dandamaev, 1984: 40; Frye, 1983: 96; Razmjou, 2013: 133-4).

5. Kolektif Haklar

Batı dünyasının tarihi, sosyal ve kültürel değerleri üzerine inşa edilen mevcut insan hakları hukuku, bireysel insan haklar temeli üzerine inşa edilmiştir. Batı kaynaklı bireysel haklara karşı kolektif haklar, Doğu’nun tarihsel, toplumsal

42 Satır 26.

43 Satır 10.

44 Kutsal kitapta Kiros’un iki özel fermanı aktarılmaktadır: Ezra Kitabı’nın birinci faslında İbranice 2, 3, 4.

Ayetleri, yine aynı kitapta Arami dilinde altıncı faslın 3, 4, 5. Ayetleri.

45 Satır 17, 24, 28.

ve kültürel gelişimine daha fazla uygunluk gösterdiğinden, bugüne kadarki gelişiminde de batılı olmayan ülkelerin talepleri birinci derecede rol almıştır (Aral, 2010: 1, 10, 73).

Kiros Silindiri hem korunan değer ve olgular bakımından hem de korunan kişiler bakımından, kolektif bir temel üzerinde inşa edilmiştir: Korunan kişiler bakımından kitabe, ‘halk’, ‘Sümer ve Akad halkı’, ‘sakinler’, ‘halklar’ ve halkların yerine kullanılan ‘onlar’ veya ‘herkes’ zamirleri üzerine inşa edilmiştir.⁴⁶ Metinde korunan kişiler bakımından bir başka önemli husus kadın, erkek, köle gibi ayrımlarla gidilmemiş olmasıdır.

Korunan değer bakımından metnin bütünü güvenlik, barış, adalet, gelenek-görenekler ile ilgili ifadeleri, özgürlük, halkların yerlerinden yurtlarından olması ve yurtlarına geri gönderilmesi bağlamındaki ifadeler, kolektif bağlamda dini inanç ve ibadet ile iliği düzenlemeleri içermesinden dolayı esasen gruba ait değer ve olguların korunmasına hizmet etmektedir.⁴⁷ Buna karşın ‘zorla çalıştırma’⁴⁸ ve ‘ağır olan vergiler’⁴⁹ gibi bireylere dair düzenlemeleri de içermektedir.

Kitabe bağlamında bir başka önemli husus bireysel ve kolektif haklar kavramları altında; korunan değerlerin birbiri ile ilişkilendirilmesidir. Modern insan haklarının temel belgeleri olan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinde, Siyasi ve Medeni Haklar ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası sözleşmelerinde bireysel insan hakları özgürlük, adalet ve barışın ön şartı olarak sunulmuştur. Bu belgelerin başlangıç bölümünde “İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısında yer alan eşit ve devredilemez haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu” belirtilmiştir. Buna karşılık Kiros Silindiri özgürlük, adalet, barış ve güvenlik üzerine inşa edilmiş olup bireysel haklar bunların üzerinde kendisini var etmiştir.

Dinlerin en temel olgularından biri olan adalet olgusunun metinde nasıl yer aldığı hem bu metnin kurgusunu anlamak bakımından, hem mevcut insan hakları konseptini analiz etme bakımından çok önemlidir (Donnelly, 1995: 59). Metinde adalet olgusu, insanın maddi ve manevi değerlerinin korunması hususunda olmazsa olmaz olarak karşıya çıkmaktadır. Buna karşın mevcut Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi’nde adalet kavramı sadece bir kez ifade edilmiştir.

46 Satır 4.

47 Kiros’un bütün haklara adalet ve insaf ile rehberlik ettiği(s.13), barış içinde hareket ettiği(s.22, 23, 24), halkları özgürleştirdiği(s. 26). Babil şehrinde asayışı sağladığı (s. 25, 36), Babil’i sıkıntıdan kurtardığı (s. 17, 26), halkların din, inanç ve ibadetleri ile gelenek ve göreneklerinin önündeki engelleri kaldırdığı (s. 17, 26, 31, 32, 33), halkları ve onların tanrılarının heykellerini kendi mekânlarına gönderdiği (s. 32, 33), Babil’i güvenli kıldığı (s.26), Babil şehrini restore ettiği (s. 38, 39, 40, 41, 42) dile getirilmiştir.

48 Satır 8, 17, 25, 26.

49 Satır 4, 17, 26.

6. Edimlerin Niteliği

Metin incelendiğinde esasen üç tür edim görüyoruz, Birincisi devletin müdahalesi olmaması gereken alanlara devletin müdahale etmemesi ve hatta o değer ve olguları korumasıdır. Bunun en somut örneğini ‘mabetlerden sahte numuneler yapmak’, ‘uygunsuz gelenek ve ayinleri mabetlere yerleştirmek, kirli hediyeler sunmak gibi dini gelenek ve göreneklerin devlet tarafından ihlal edilmesi⁵⁰ ile halkların yerlerinden edilmesi hususlarında görüyoruz. İkinci edim devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükler bunlar da adalet, güvenlik, barış ve özgürlüktür. Bir de devletin yükümlülüğü altında olmamasına rağmen yerine getirdiği edimlerdir. Buna en somut örnek Kiros’un kurbanları artırdığına ve şehri güzelleştirdiğine dair ifadeleridir.⁵¹

Edimlerin bir başka temel özelliği ise bugün kültürel haklar olarak tanımlanan değer ve olgulara önemli bir ağırlık vermesidir. Bunu da insanların göç ettirilmesi ve dini inanç ve ibadetlerine müdahale ile ilgili beyanlarda görüyoruz.

III. Kitabenin İnsan Hakları İle İlişkisi

Kiros Silindirinin insan hakları ile ilişkisi veya ilk insan hakları bildirgesi olduğuna dair beyanlar bugüne kadar başka dallarda yapılan çalışmalarda nostalji formatında dile getirilmiş, insan hakları hukuku temelinde yapılan değerlendirmelerde ise anakronizm iddiası ile karşı karşıya kalmıştır (Badamchi, 2013b: 42-43; Razmjou, 2013: 133-4; Curtis ve Razmjou, 2005: 59).

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “tarih yanılığı” olarak geçen anakronizm, terim veya konsept ile zaman temelinde olay veya olgu uyumsuzluğudur. Kitabenin insan hakları ile ilişkisinin anakronizm iddiası çerçevesinde reddedilmesi, söz konusu iddianın mevcut insan hakları hukuk ve insan hakları hukuk tarihi bakış açısını yansıtmaması bakımından çok önemlidir.

İcatlar, keşifler ve tarihi olaylarda terim ile zaman temelindeki olay uyumsuzluğunu hem iddia etmek hem ispat etmek çok kolaydır. Mesela hikâyesi 1500. yıllara dayanan bir filmin sahnesinde ev ampul sayesinde aydınlanıyorsa ya da 1600. yılları anlatan bir kitapta Türkiye devleti kavramı ile karşılaşılmışsa tarih yanılığının tespit çok kolaydır.

Ama konu olgular olduğunda farklı bir durum yaşanmaktadır. Mesela kanserin M.Ö 460-370 yılları arasında yaşayan Hipokrat tarafından isimlendirilmesi, tespit ve tarif edilmesinden dolayı Hipokrat’tan önce kanser vakasının olmadığı iddia edilebilir mi? M.Ö 500’lü yıllarda Hipokrat’ın kanser diye adlandırdığı hastalığı betimleyen bir metinle karşılaştırıldığında durum ne olacaktır?

50 Satır 5-7.

51 Satır 37 ve 42.

Kiros Silindirinin insan hakları ile ilişkisinde hem insan hakları terimi hem de insan hakları konsepti bağlamında anakronizm iddia edilmektedir. Terim bağlamında anakronizm iddiası; esasen 18. yüzyılda ortaya çıkan bir kavramın MÖ 6. yüzyıla ait bir belge için kullanılmayacağı iddiasıdır (Razmjou, 2013: 133-4). Konsept bağlamında anakronizm iddiasında ise insan haklarının sübjektif bir hak olduğu, 17. yüzyılda Hobbes ve Locke'a gittiği ve bu tanıma göre insanın insan olmaktan kaynaklı vazgeçilmez hakları olduğu, Kiros Silindirindeki söylemlerin böyle bir içerikten yoksun olduğu, bu nedenle de kitabenin insan hakları ile ilişkilendirilmeyeceği belirtilmektedir (Badamchi, 2013b: 42- 3; Razmjou, 2013: 133-4). Burada önce insan hakları kavramı altında neyin tanımlandığı irdelenecek, ardından konsept ve terim bağlamında anakronizm iddiası incelenecektir.

1. İnsan Hakları Tanımı

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte modern insan hakları hukukunda normatif zemini oluşturan temel insan hakları belgelerinde insanın 'doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilmez hakları' temelinde insan hakları tanımlamaları yapılmıştır (Sunay, 2013: 24, 25).⁵² Normatif düzenlemelere paralel olarak insan hakları alanında yazılmış kitaplarda da insan hakları kavramı birçok kez, genel olarak "kişilerin doğuştan sahip oldukları vazgeçilmez, devredilmez ve herkes tarafından saygı gösterilmesi gereken temel hak ve hürriyetlerin bütünüdür" olarak tanımlanmıştır (Atasoy, 2019: 1; Akıllıoğlu, 2010: 1-7; Çüçen, 2018, 46).

İnsan haklarının bu tanımı esasen Avrupa'daki siyasi, kültürel ve tarihsel gelişmelere neden olan Rönesans ve Reform hareketlerinin ardından ortaya çıkan tabii hukuk ve hümanizm düşünceleri üzerine inşa edilmiştir (Çüçen, 2018, 38; Gözler, 2017: 132). Bugün mevcut insan hakları hukukunda kabul edilen bu tanım, gelmiş geçmiş bütün zamanların mutlak bir tanımı mıdır yoksa insan hakları hukukunun bu döneme denk düşen tanımı mıdır? Ahlaki değerlere dayanan ve ahlaki haklar olarak kabul edilen, insan varlığı temelinde inşa edilen insan haklarını; on binlerce yıllık *Homo Sapiens*'in hikâyesinin karşısında bu tanımlamadan kaynaklı son birkaç yüzyıla endekslemek gerçekçi değildir (Akıllıoğlu, 2010: 3, 5; Sunay, 2013: 24, 31; Donnelly, 1995: 22; Harari, 2016: 18).

Bu nedenle hikâyesi 17. yüzyıla giden modern insan hakları hukukundaki insan hakları tanımından bağımsız olarak, insan hakları kavramı altında tanımlananın ne olduğu sorusu bu bağlamda çok değerlidir. Sunay, kuramsal

⁵² Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin Önsözünde "insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez hakları" tabiri kullanılmış, Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin Önsözünde ise "insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onuru ve eşit ve vazgeçilmez hakları" tabiri kullanılmıştır. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, Amerikalılar arası İşkence Önlenmesi Sözleşmesi, Afrika insan ve Halklarını Hakları Şartı'nda da benzer ifadelerle rastlanmaktadır.

ve işlevsel olmak üzere iki metot kullanılarak tanımlamanın yapılabileceğini belirtmektedir. Kaynak merkezli kuramsal tanımlama metodu kullanıldığında tanım için ortak bir zeminin bulunmasının zorluğu karşısında, insan haklarının genel yapısı ve işlevi temel alındığında ortak bir zeminin bulunabilmesinin daha mümkün olduğunu belirtmektedir (Sunay, 2013: 20, 21). Bu çerçevede de insan haklarını ‘onurlu bir yaşamın sürdürülebilmesi’, ‘insanca bir yaşamın asgari koşulları olarak değerlendirmek de mümkündür’ demektedir (Sunay, 2013: 23). Sunay’ın işlevsel diye tanımladığı esasen hak ile korunan değer ve olgulardır. İnsan haklarıyla korunan değer ve olgunun merkezinde insan ve onun maddi ve manevi varlığı yer almaktadır (Sunay, 2013: 22, 23, 25). Bu temelde insanın maddi ve manevi varlığını korumayı ve/veya geliştirmeyi hedef alan tüm düzenlemeleri insan hakları ile ilişkilendirmek mümkündür.

Burada onur ve insan hakları ilişkisinin de belirtilmesi gerekmektedir. Bugünün insan hakları tanımında yer almakta olan onur kavramı, insan hakları kavramının olmazsa olmazı olarak ortaya çıkmaktadır (Sunay, 2013: 23, 31; Akıllıoğlu, 2010: 6).⁵³ İnsan hakları kavramının çok eski olmamasına karşın menşei din temelli olan onur kavramı, insanoğlunun tarihinde eski bir kavramdır (Sunay, 2013: 3, 31; Akıllıoğlu, 2010: 6).⁵⁴ Akıllıoğlu, onur kavramının “hukuk kurallarının adalete uygunluğunu, alınan kararlarının doğrulunu ölçmede en önemli araç” olduğunu belirtmektedir (Akıllıoğlu, 2010: 6). Sunay onurlu yaşamı “tehdidin ve baskının ya da ‘kötü’ muamelenin olmadığı bir yaşamdır. Böyle bir yaşamı, haksızlığın ya da zulmün yapılmadığı ‘korkudan uzak bir yaşam’ olarak da nitelendirmek mümkündür” diye tanımlamaktadır (Sunay, 2013: 23). Bu temelde insan onuru olgusu bugün de dün de insana dair korunan maddi ve manevi değer ve olgularda çok temel unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeklik insan hakları kavramının ve konseptinin çok yeni olmasından dolayı, bu kavram ve konsept altında korunan değerlerin de yeni olduğu iddiasını çürütmektedir.

2. Kavram/Konsept ile Olay/Olgu Özdeşliği Yanılsaması

Terim/konsept ile olgu özdeşliği yanılması anakronizmi tespit etmede önemli bir husustur. Terim/konsept ile olgu özdeşliği olguyu belli bir dönemdeki terime veya konsepte indirgemektir.

⁵³ Donnelly bir taraftan onur ve insan hakları arasında teorik bir yakınlık olduğunu belirtmekte, diğer taraftan ise bu iki kavramın farklı olduğunu, onur kavramının önemsenmesinin mutlak anlamda insan hakları kavramına götürmeyeceğini belirtmektedir.

⁵⁴ Sunay, insanın onurlu ve değerli bir varlık olduğu fikrinin en başta dinler tarafından dile getirildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda İsrâ Suresi 70 “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık” denilmektedir.

Bir belgenin insan hakları belgesi olarak kabul edilmesinin belki de en önemli unsuru söz konusu belgenin insan haklarına konu olan insan ve onun maddi ve manevi varlığına dair korunan değer ve olgular içermesidir. Kiros Silindirinin mevcut insan hakları konsepti ile temel ortak özelliği insanın maddi ve manevi varlığına dair korunan değer ve olgularını kendisine konu alan içeriğidir.

Kiros Silindirinde yer alan beyanlarla bugünkü insan hakları konsepti arasındaki farklılıklar korunan değer ve olgunun statüsü, kaynağı, muhatabı temelinde ortaya çıkmaktadır. Kitabenin modern insan hakları konseptinden en önemli farkı tek tek insanların veya halkların devlete karşı ileri sürebileceği hak olgusunun yokluğudur. Kiros Silindiri'nde insan haklarına konu, olgu ve değerlerin korunması ya da geliştirilmesi kralın tanrıya yükümlülüğü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede yani bireylerin haklarından öte yöneticilerin ödevi temelinde değer ve olguların korunması hususu çok eskidir (Donnelly, 1995: 59). Korunan değerlerin devlet karşısında bireyin hakları şeklinde düzenlenmesi yukarıda dile getirilen 16. yüzyılda yaşanan Avrupa'daki gelişmelerden itibaren ortaya çıkmış ve pozitif hukuka girmesi de 20 yüzyılda olmuştur. Birinci ile ilintili ikinci önemli fark insanların ya da halkların metinde koruma konusu olmaları ancak muhatap olarak ortaya çıkmamalarıdır. İnsan haklarının muhatabı modern insan haklarında hakkın sahibi insan olmasına karşın Kiros Silindiri'nde tanrıdır. Kitabeyi bugünkü insan hakları konseptinden ayıran üçüncü husus korunan değer ve olguların kaynağı, bir başka deyişle neden korunduğudur. Modern insan haklarında bu sorunun cevabı insan onuru, insanlık veya insan doğası iken; Kiros Silindiri'nde yukarıda ayrıntılı dile getirildiği üzere söz konusu değerlerin korunmasının temel nedeni tanrının istemidir (Badamchi, 2013b: 42-43). Kiros kitabede belirtilen bütün iyi işleri, tanrının emriyle, tanrının kutsamasıyla ve yardımıyla yerine getirmiştir.⁵⁵

İnsan hakları olgusuna, insan hakları kavramı ve bugünkü insan hakları konsept merkezli bakılacak olursa anakronizm iddiası doğrudur. Gerçekten de hem insan hakları kavramı hem bugün geçerli olan insan hakları tanımı Kiros Silindiri ile mukayesede çok yenidir. Fakat bu bakış açısında kavram ve konsept ile olgu özdeşliği yanılması söz konusudur. Bir olgunun varlığı başka bir gerçekliktir, o olgunun isimlendirilmesi ise başka (Şentürk, 2007: 24). Bu nedenle olgunun varlığı onun isimlendirilmesinden bağımsızdır ve onun isimlendirilmesine indirgenemez. 17. ve 18. yüzyıllara kadar insan hakları teriminin olmaması, bu terim altında dile getirilen olguların ve değerlerin olmadığı anlamına gelmemektedir (Sunay, 2013: 14).

Yine bugünün insan hakları konsepti insanoğlunun uzun tarihinin son 3 – 4 yüz yıllık tarihsel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gerçekliğinin izdüşümüdür (Donnelly, 1995: 72). Modern insan hakları konseptini gelmiş geçmiş bütün

55 Satır 27, 28, 33.

zamanların konsepti olarak kabul etmek konsept ve olgu özdeşliği yanılısamasının sonucudur (Donnelly, 1995: 57). İnsanın maddi ve manevi varlığının korunması-na, insanın onurlu olduğuna dair kurgu çok eskidir. Recep Şentürk'ün de belirttiği gibi “İnsan hakları kavramı düşünce planında bütün evrensel medeniyetlerde vardır. Ancak her medeniyet, bu soyut kavramı kendine has bir terminoloji ile ifade etmiş ve gene kendine has bir yolla meşrulaştırmıştır” (Şentürk, 2007: 24).⁵⁶

Yeni olan bu kurgunun hak üzerine inşa edilmesi, insanın muhatap alınması ve hakkın kaynağı olarak, hakka insanın doğuştan sahip olması ve insan onurudur. Gerçekte bugünkü hakkın konseptinden yola çıkarak geçmişte insan hakları kavram ve konseptini aramak anakronizmin kendisidir (Çüçen, 2011: 37).

IV. Hukuki Niteliği ve İlk İnsan Hakları Bildirgesi Olması İddiası

Kiros Silindirinin insan hakları ile ilişkisi irdelendikten sonra cevabı verilmesi gereken bir diğer soru onun hukuki niteliğidir. Çalışmanın bu aşamasına kadar tespit edilen gerçeklik, kitabenin Ahameniş Kralı Kiros'un devlet politikasını insan hakları kavramı altında korunan olgu ve değerler temelinde anlatan bir kraliyet yazıtı olmasıdır.

İnsan hakları hukuku bağlamında, Kiros Silindirini üç farklı kavram altında değerlendirebiliriz: İnsan hakları ile ilgili bir belge, insan hakları belgesi ve insan hakları bildirgesi. Bu üç kavram içerisinde en genel kavram olan “insan hakları ile ilgili bir belge”, insan hakları temelinde değerlendirebileceğimiz olgu ve değerlerden bahseden herhangi bir belgedir. Mesela Milattan önce veya sonrasında elimize ulaşan bir mektupta insan haklarına konu beyanların olması söz konusu metnin insan hakları ile ilgili bir metin olması için yeterlidir. İnsan hakları ile ilgili belgeden içerik olarak daha dar bir kavram olan insan hakları belgesinin en temel özelliği ise merkezine insan hakları kavramı altında korunan olgu ve değerleri almış olması ve bir siyasi otorite tarafından hazırlanmadır. Esasen günümüzde sözleşme ve bildirge olarak iki tür insan hakları belgesi bulunmaktadır. Metin kral tarafından tek taraflı olarak hazırlandığı için burada kitabenin insan hakları bildirgesi olup olmadığı tartışılacaktır.

Söz konusu kraliyet yazıtının bir insan hakları bildirgesi olup olmadığı hususu birçok açıdan irdelenmek zorundadır. Daha öncesinde insan hakları bildirgesi kavramı altında neyin anlaşıldığının ortaya konulması gerekmektedir. Türk Dil Kurumu'nda bildirgenin tanımını “Belirli bir konuda bir topluluk ya da bir kişinin kamuoyuna yaptığı yazılı açıklama” olarak vermiştir (tdk.gov.tr, 2019). Diğer dillerde de yapılan benzer tanımlardan yola çıkarak bir metnin

⁵⁶ Evrenselci İslami yaklaşıma göre insan hakları doğuştandır. Allah tarafından verilmiştir, devlet-vatandaş ilişkisi yerine Allah-insan ilişkisi merkezlidir ve insan hakları devlet de dahil olmak üzere hiçbir otorite tarafından asla alınmaz.

bildirge olması için kamuoyunu ilgilendiren resmi bir açıklama olması ve aynı zamanda muhataba sunulması aranmaktadır. Daha özel bir kavram olan İnsan hakları bildirgesi kavramı ise devletler ya da devlet tarafından insan haklarına konu değer ve olguları içeren açıklamadır.

Kiros Silindiri'nin insan hakları bildirgesi olup olmadığı hususunda şu tartışmalar önemlidir.

1. Devlet Politikasını anlatan bir Yazıtın İnsan Hakları Bildirgesi Olması

Kiros Silindiri gerçekte Babil'i Kiros'un fethetmesinin anısına hazırlanmış devlet politikasını anlatan bir metindir. Esasen doğrudan ne Kiros'un halkların maddi ve manevi varlığına yönelik beyanlarını içeren bir metindir ne de tanrı Marduk'un haklarının maddi ve manevi varlığına yönelik beyanlarını içeren bir metindir.

Metnin ana konusu Babil'in fethi olmasına karşın söz konusu fethin meşruluğu insanın maddi ve manevi varlığının korunması bağlamındaki değer ve olgular temelinde inşa edilmiştir. İlk dört satırı okunmayan 45 satırlık metnin o dönemin kraliyet yazıtlarının temel özelliklerinden biri olan kralın soyunun sunulması ve krala övgüler dışındaki bütün satırları esasen ya eski kral döneminde ya da yeni kral döneminde insanların maddi ve manevi durumlarını anlatmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi fethin meşruluğu üç dereceli gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır; Babil halklarının kötü yönetimden dolayı yaşadıkları sıkıntılar, şehrin tanrısı Marduk'un bu sıkıntılardan rahatsızlığı ve bu durumu sonlandırması için Kral Kiros'u görevlendirmesidir.⁵⁷

2. İlan Hususu

Devletlerarası hukuk tarihinin önemli kaynaklarından biri olarak, özel olayları anmak amacıyla yazılan kraliyet yazıtları esas olarak kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla yazılmakta ve herkesin görebileceği yerlerde sergilenmektedir. Kiros Silindiri bağlamında tartışmalı olan husus söz konusu kitabenin devlet politikasını anlatan bir metin olarak hazırlanan, çoğaltılan ve halka duyurulan bir kraliyet yazıtı mı olduğu yoksa kraliyet yazıtlarının özel bir türü olan bir kuruluş belgesi veya bina yazıtı mı (*foundation deposit, building inscription*) olduğudur.

Kuruluş belgesi, yukarıda da belirtildiği üzere, özel olayları anmak vesilesiyle ve kamuyu bilgilendirmek amacıyla hazırlanan ve sergilenen kraliyet yazıtlarının istisnasını oluşturmaktadır (Badamchi, 2013b: 8) Mezopotamya krallarının uyguladığı bir gelenek olarak kuruluş belgesi, önemli bir bina veya şehir duvarının yapılması ya da restore edilmesi anısına, tanrıya ya da söz konusu binayı yapan veya restore eden kraldan sonra tapınağın inşası ile uğraşacak

57 Satır11, 14, 19.

olan gelecekteki krala hitaben yazılıp, gömülen kraliyet yazıtlarıdır. Bu kraliyet yazıtları kendisini esasen yazılışına vesile olan konu ile sınırlamaktadır (Badamchi, 2013b: 61; Finkel, 2013: 21).

Kiros Silindiri 1879 yılında Antik Çağ'daki Éşagila Tapınağı'nın duvarında ya da Babil şehrinin duvarında gömülü olarak bulunmuş olmasından, inşaat konusu içermesinden, tek olduğunun zannedilmesinden, tanrı Marduk'a sunulmasından dolayı; esasen 2010 yılına kadar bazı şüphelerle birlikte kuruluş belgesi olarak kabul edilmiştir. Şüphenin kaynağını ise Kiros Silindiri'nin içeriği oluşturmaktadır. Kitabenin içeriği, kuruluş belgesinin en önemli vasıflarından biri olan duvarında bulunduğu binanın inşaat ya da restore çalışması ile kendisini sınırlanmamış, aksine yukarıda tek tek ayrıntılı dile getirildiği üzere Kiros'un dünya görüşünü, ülkeyi yönetme siyasetini de içerecek şekilde, çok daha geniş kapsamlı olarak düzenlenmiştir (Badamchi, 2013b: 7, 41; Badamchi, 2013a: 21; Razmjou, 2013: 129, 132). Metnin bu geniş kapsamından kaynaklı olarak sadece bir nüsha şeklinde hazırlanan kuruluş belgesi olmayacağı; akademisyenler tarafından dile getirilmiş ve kuruluş belgesi olduğu iddialarına 2010 yılına kadar hep şüphe ile bakılmıştır. Bu şüphelere rağmen elde daha fazla bilgi olmadığı için Kiros Silindiri'nin arkeolojik olarak statüsü 1983 yılına kadar ama esasen 2010 yılına kadar, kuruluş belgesi olan bir kral yazıtı olarak kabul edilmiştir (Badamchi, 2013b: 41; Finkel, 2013: 14, 21, 38; Taylor, 2013: 74).

2009 yılının sonunda 2010 yılının başlarında Kiros Silindiri ile ilgili çok önemli bir gelişme yaşanmıştır: Britanya Müzesi'nin koleksiyonunda bulunan düz ve dikdörtgen şeklindeki iki kil tablet parçasının Kiros Silindiri ile aynı metni içerdiği ortaya çıkmıştır (Cyrus Cylinder, 2010; Finkel, 2013: 15, 32). İlk parça Birmingham Üniversitesi Asurolog uzmanı Wilfred Lambert tarafından 23 Aralık 2009 tarihinde, ikinci ise 4 Ocak 2010 tarihinde Britanya Müzesi'nde uzman Irving Finkel tarafından bulunmuştur. Her iki tablette Babil yakınlarında bulunmuş, 1881 yılında Britanya Müzesi'ne gelen çoğunluğu küçük parça tabletlerden oluşan özel bir çivi yazıtı koleksiyona aittir (The British Museum, 2017; Finkel, 2013: 31). Söz konusu bu tablet parçaları bilgi olarak Kiros Silindiri'nin başında ve sonunda eksik olan bölümlerin bir kısmını tamamlamaktadır. Lambret ve Finkel bu iki tablet parçasının Kiros Silindiri üzerindeki kitabenin yazıldığı düz ve dikdörtgen bir kil tablete ait olduğunu dile getirmektedirler (Finkel, 2013: 31; The British Museum, 2017; Badamchi, 2013b: 41).

2009'un sonu ve 2010 yılının başında yaşanan bu gelişmelerden sonra ise 1983 yılında Çin'deki Pekin Palas Müzesi'nde fark edilen çivi yazıtı daha çok dikkati çekmiştir. Pekin Müzesi'nde bulunan çivi yazıtının kullanıldığı iki at kemiği fosilinden birisinin üzerindeki metnin Kiros Silindiri üzerindeki metinle birebir olmamakla birlikte, Kiros Silindiri'nin 18 ile 21. Satırlar arasını içerdiği tespit edilmiştir (Badamchi, 2013b: 42; Schaudig, 2001: 551). Söz konusu metnin

sahte olup olmadığı bilim adamları arasında tartışma konusu olmasına rağmen bir adet olarak duvarın içine gömülmüş olduğu varsayılan kitabenin bir kısmının o dönemler imparatorluğun sınırları içerisinde olmayan ve kendisi gibi çok eski olan Çin medeniyetinin topraklarında bulunmuş olması hususu çok önemlidir (Finkel, 2013: 15, 38, 46; Badamchi, 2013b: 42; Finkel, 2013: 3; The British Museum, 2017).

Çin'deki çivi yazılı fosil, ardından da söz konusu tablet parçaları daha önceki Kiros Silindiri'nin salt kuruluş belgesi olmadığı, bildiri şeklinde bütün Pers İmparatorluğunun sınırları içerisinde duyurulduğu iddialarını kuvvetlendirmektedir ki, bu yönüyle de Kiros Silindiri üzerinde bulunan kraliyet yazıtının statüsü değişmektedir. Finkel, Kiros Silindirinin sonraki bulunan dikdörtgen şeklindeki tablet halinin hiç bir zaman duvara gömülmediğini, Ahameniş İmparatorluğu'nun devlet siyasetinin yansıtmış olmasından kaynaklı da uzak ve yakın yerlere ilan edilmiş olmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kendisi söz konusu kitabenin başka dillere de çevrilmiş olabileceğini belirtmektedir (Finkel, 2013: 15, 32, 38, 46; The British Museum, 2017; Badamchi, 2013b: 42).

Bildirge ile ilgili iki husus bulunmaktadır, birincisi resmi bir belge olması ve ikincisi bildirme hususudur. Kiros Silindiri, kral Kiros tarafından yapılan resmi bir açıklamadır. Yukarıda ayrıntılı açıklandığı üzere sadece bir kuruluş belgesi olması ihtimalinin düşük olduğu, aynı zamanda Pers devlet politikasını anlatan bir metin olarak hazırlanan, çoğaltılan ve halka duyurulan bir bildirge olması gerçekliği yüksek bir ihtimaldir. Bir an için iki tablet parçası ve at kemiği fosili dikkate alınmamış olsa, Kiros Silindiri duvara gömülü bulunmuş olmasından kaynaklı bildirge değil midir?

Yukarıda açıklandığı üzere bildirinin iki temel hususu resmi ve bir muhataba yöneltilmiş olmasıdır. Burada cevap verilmesi gereken soru muhatabın kim olduğudur. Muhatabın kim olduğu sorusuna insan haklarının bugün geldiği düzey temelinde yapılacak okumada verilecek cevap, insanlar olduğudur ve esasen bildiri olmadığı iddiası da gömülü olmasından kaynaklı bu temel üzerinde inşa edilmiştir. Konuyu değerlendirirken, üzerinde tartışılan metnin 2500 yıl önce yazıldığı hatırlanmalıdır. İnsanların doğuştan sahip oldukları hakları tanımlayan evrensel insan hakları bildirgesinin halka duyurulması gerekliliği, halkın muhatap alınması düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Kiros dönemini dikkate aldığımızda söz konusu düzenleme doğal hukuk gerçeği üzerinden hazırlanmıştır ve kaynağı ilahi tanrıdır. Bu nedenle Kiros'un muhatabı halk değil, tanrıdır, bu gerçeklikten kaynaklı da kitabenin kraliyet yazıtı olarak dağıtılmış olması burada bildirinin asli şartı değildir. Bu yönüyle de söz konusu kitabenin eğer son ele geçen veriler olmamış olsa bile bugün yine bildirge olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

3.Gerçek ve Saik Bağlamında Getirilen Eleştiriler

Metnin ilk insan hakları bildirgesi olamayacağına dair beyanların dayandırıldığı öze yönelik iddialar metin ile gerçeklik ve metin ile saik arasındaki uyumsuzluk iddialarıdır.

Öze yönelik metin ile gerçeklik arasındaki uyumsuzluk bağlamında iddia edilen; söz konusu yazıtın Mezopotamya'daki kraliyet kitabelerinde olduğu gibi Kiros'un meşruluğunun teyit edilmesi için propaganda amacıyla hazırlandığı ve bu nedenle gerçek olmadığıdır. Tarih yazıtını perspektifinden kraliyet yazıtları, tarihin büyütülerek ve abartılarak tek taraflı yazıtıdır ve bu açıdan da var olan gerçeği sunmaktan öte o devletin resmi ideolojisine hizmet etmektedirler. Bu nedenle, kitabelerin gerçekle bağını değerlendirirken dönemin koşullarını ve anlatılanların o dönemden ele geçen belgeler ve arkeolojik kalıntılarla ne kadar desteklendiğinin araştırılması gerekmektedir. İnsan hakları bağlamında yazılan bir makalede bu konunun incelenmesi mümkün olmamakla birlikte şöyle bir toparlama yapılabilir.

Ahemeniş İmparatorluğu'na ve Kiros'a dair bilgilerin, Babil'de Kiros'un fethinden önceki ve sonraki arkeolojik kalıntıların, Yeni Babil İmparatorluğuna ait Nabonidis Kronikleri gibi çivi yazılarının, Yunanlı tarihçilerden ulaşan kaynakların Kiros Silindirindeki beyanların gerçekliğini ortaya koyduğu çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir (Razmjou, 2013: 129, 132; Frye, 1983: 94; Badamchi, 2013a; Finkel, 2013: 38; Farazmand, 2009: 25; Boyce, 1979: 52; Badamchi, 2013b: 7, 19, 38, 39; Briant, 2005: 12). Ama bildiride beyan edilenlerden yola çıkarak, araştırmacılar ne imparatorluğun her döneminde bu siyasetin uygulandığını dile getirilebilir, ne de Kiros'un bu siyasetinin imparatorluk topraklarında yaşayan farklı dinlerin hepsine gösterildiği iddia edilebilir demekteler (Badamchi/Noroozi, 2012: 30, 31; Badamchi, 2013b: 19, 20; Kuhrt, 1983: 94).

Beyanların gerçekle örtüşmesi hiç kuşkusuz değerlidir. Bununla birlikte metinde yer alanların gerçekle bağdaşmadığı varsayımından yola çıkıldığında da, bu iddianın metnin insan hakları bildirgesi olup olmadığını etkileyip etkilemediğini tartışmak gerekmektedir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, insan hakları bildirgesi olması vasfını, devletlerin, toplulukların ve insanların bunu gerçekleştirmiş olmasından dolayı değil, beyan edilenleri kendilerine hedef olarak koymuş olmalarından ve o hedefe ulaşmaya çabalamış olmalarından almaktadır. Bu açıdan baktığımızda Kiros Silindiri'nde beyan edilenlerin gerçek olup olmamasından bağımsız olarak; bu değerlerin insanoğlunun tarihinin o döneminde, mevcut olduğu ve o dönemin devletin yönetiminde ideal değerler olduğu bir gerçekliktir.

Kiros Silindiri'nin insan hakları bildirgesi olamayacağı ile ilgili öze dair önemli ikinci iddia, beyan-amaç uyumsuzluğudur. Bir başka deyişle siyasi taktik

iddiasıdır. Bu iddiaya göre Kral Kiros'un kitabede dile getirilen eylemleri aslında insanların haklarını tanıma, din özgürlüğüne saygı duyma ya da hoşgörü gibi amaçlarla yapmadığı; farklı dilleri, dinleri içinde barındıran ve çok büyük bir alana yayılan imparatorluğun kendisini var etmesi için faydacı bir yaklaşımla yaptığıdır (Curtis, 2017: 24, 35 ve 36. dakikalar).

Yukarıda dile getirilen iddia tersten okunduğunda, beyan zımnen şu gerçekliği dile getirmektedir: Kiros bunları yapmıştır ama bunları yaparken amacı farklıdır. Gerçekten de çok büyük sınırlara sahip olan Ahameniş imparatorluğu devlet yönetme siyasetini etnik, din ve dil açısından farklı kültürleri bir arada kendi kimliklerine sahip olarak var etme temeli üzerine inşa etmiştir (Finkel, 2013: 38; Meadow, 2005; Badamchi, 2013b; Boyce, 1979; Frye, 1983; Frazmand, 2009). Hegel, Ahameniş İmparatorluğu'nu çok kültürlü yapısından kaynaklı modern anlamda ilk imparatorluk olarak tanımlamaktadır (Hegel, 2016: 130, 191).

Pers İmparatorluğu'nun Babil'i fethetmeden önce Babil'deki siyasi sosyal durumdan haberdar olduğundan ve bu durumu kendi lehine değerlendirdiği de tarihçiler tarafından kabul edilen bir gerçekliktir (Finkel, 2013: 38). Bu iddia bir metnin perde arkasına yönelik bir açıklamadır. Böyle bir açıklama o metnin daha iyi anlaşılmasını veya düzenlemeden kaynaklanan sorunları anlama ve çözüm üretme noktasında önemlidir. Fakat metnin hangi saik ile yapıldığından yola çıkarak metinde yer alan beyanları yok saymak ya da değersiz kılmak için kullanılmaz.

4. İlk İnsan Hakları Bildirgesi Olması Hususu

Kiros Silindiri'nin ilk insan hakları bildirgesi olup olmadığı ile ilgili tartışmalarda tartışma konusu yapılmayan tek husus belki de onun ilk olması hususudur. Söz konusu kitabede yer alan ifadelerin bir kısmının kendisinden önceki kitabelerde de yer aldığını belirtiyorlarsa da genel kabul gören anlayış, bugüne kadar ele geçen arkeolojik verilerden Kiros Silindiri'nin bir bütün olarak ilk olduğudur (Hoffman, 2006: 384; Mitchell, 1988: 44).

Sonuç

Dünyanın en eski ve bugüne ulaşan birkaç medeniyetinden biri olan Pers medeniyetinin ortaya çıkardığı bir değer olan Kiros Silindiri, insan hakları hukuk tarihi bakımından çok değerli bir kraliyet yazıtıdır: Bu değer öncelikle, insan haklarının tarihini modern insan hakları tarihi ile eş tutarak Batı'ya bağlayan anlayışın sorgulanmasına imkân sunmasından kaynaklanmaktadır.

İnsan hakları kavramının oldukça yeni bir kavram olması ve modern insan hakları konseptinin ortaya çıkış tarihinin 16.yy olmasına karşın; insanın değerli bir varlık olduğu fikri, yüzlerce bin yıllık *Homo Sapiens*'in hikâyesinde,

çok öncelere gitmektedir (Akıllıoğlu, 2010: 3; Sunay, 2013: 31; Moyn, 2017: 10; Gözler, 2017: 124; Jellinek, 2017: 27). Moyn, insan hakları bağlamında “endişelerin, farklı kronolojiler ve farklı coğrafyalarla örülü farklı geleneklerde bambaşka sebeplerle kuluçkaya yattığını, kendilerine özgü bir tarihe sahip” olduğunu belirtmektedir (Moyn, 2017: 20).

Bu gerçeklik karşısında insan hakları hukukunda iki temel yanlış yapılagelmektedir: Birincisi ‘kaynağı gökyüzünden yeryüzüne indirilmiş olan doğal hukuk anlayışı’ ile bireycilik öğretisi etrafında şekillenen ‘insanın sırf insan olmaktan ya da insan onurundan dolayı sahip olduğu hak ve hürriyetler’ olarak tanımlanan modern insan hakları konseptini, gelmiş geçmiş bütün zamanların konsepti olarak sunmaktır (Algan, 2007: 33; Donnelly,1995: 72). Modern insan hakları tanımı, gerçekte hikâyesi binlerce yıl öncesine giden insanın bugün geldiği noktadaki yaşamsal gerçekliğinin izdüşümüdür. İkinci temel hata ise insan hakları tarihini Yunan medeniyetinden öteye gtrmemektir (Gözler, 2017: 124, 125; Jellinek, 2017: 27; en, 2011: 37, 38).

Kiros Silindiri, tarihinin M.. 500’l yıllara uzanması nedeniyle hem insan hakları hukukunun 2500 yıllık serüvenine birçok açıdan ışık tutmaktadır hem de Ahameniş İmparatorluğu dönemindeki Mezopotamya ve İnan Platosu’nda o dönemin ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihi gerçekliği çerçevesinde insan hakları bağlamında değer ve olguların neler olduğu ve bunların nasıl tanımlandığına dair veriler sunmaktadır.

İnsan hakları hukuk tarihi açısından Kiros Silindirinde, korunan değerin menşi tanrıya dayandırılmış, tanrı, kral ve insan hakları olgusunun birbiri ile bağlantısı çok iyi dile getirilmiştir. Bunu insanların yönetimden mağduriyeti, tanrının söz konusu durumdan rahatsızlığı, bu zulmü sona erdirecek kralı bulma arayışı, kral Kiros’u görevlendirmesi, Kral Kiros’un tanrı adına, tanrının emri ile ve yardımı sayesinde insanlara yapılan zulmü durdurmuş olması ve sonucu yine getirip Tanrı istencine bağlamış olması silsilesinde görmek mümkündür.

Batının ekonomik, sosyal ve kültürel tarihi gerçeği üzerine inşa edilmiş modern insan hakları konsepti karşısında; doğu değerleri üzerine inşa edilmiş olan kitabe, esasen kolektif haklar üzerine inşa edilmesiyle de kendisinden yaklaşık 2500 yıl sonra hazırlanmış ve bireysel haklar üzerine inşa edilmiş olan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer insan hakları belgeleriyle ile ihtilaf içerisindedir. Kiros Silindiri savaş durumuna dair düzenlemeler içerdiği için insancıl hukuk tarihi açısından da önemli bir belgedir.

Kiros Silindiri’nin ilk insan hakları bildirgesi olmadığını iddia edenlerin temel dayanakları olan anakronizm iddiası, kavram ve konsept ile olgu özdeşliği yanılısamasının bir sonucudur. Gerçekte bu dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve tarihsel gelişimine denk düşen kavram ve konseptlerle 2500 yıl öncesine bakmak

ve değerlendirmek anakronizmin hatasına düşmektir.

Kraliyet yazıtının insan hakları bildirgesi olamayacağına dair öze yönelik iki itiraz -kitabede yazılanlar ile gerçekliğin örtüşmemesi ve Kiros'un bu özgürlükleri ve hakları siyasi bir taktik olarak uyguladığı iddiaları- haklı ve haksızlığından bağımsız, metnin ilk insan hakları bildirgesi olup olmamasına tesir etmemektedir. Burada başat olan söz konusu değerlerin varlığı ve bunların metinde kutsanmasıdır.

Kitabenin Tercümesi

Metnin başında ve sonunda bazı bölümler hasarın fazla olmasından kaynaklı okunamayacak durumdadır, bazı bölümler ise henüz eksiktir (The British Museum, 2017).

Söz konusu çeviri, Hossein Badamchi'nin Akad dilinden Farsça diline çevirisi ile Britanya Müzesi Çivi Koleksiyonları küratörü Irving Finkel'in Akad dilinden İngilizceye çevirisi dikkate alınarak yapılmıştır (Badamchi, 2013b: 11-16; Finkel, 2013: 16-20).⁵⁸

Satır 1 ve satır 2 *kırılmış durumda*.

Satır 3. Ehil olmayan bir kişi ülkesinin başına geçti (Badamchi, 2013b: 26).⁵⁹

Satır 4. O onlara ağır vergiler yükledi.

Satır 5. O, Esagil (Finkel, 2013: 21)⁶⁰ mabedinden sahte numuneler yaptı. Uygunsuz gelenek ve ayinleri Ur mabedine ve diğer mabetlere yerleştirdi ve kirli hediyeler sundu.

Satır 6: Her gün küfür kokan sözler söyledi. Buna ek olarak geleneksel kurbanları durdurdu. Gelenek ve görenekleri altüst etti.

Satır 7: O, tanrıların kralı Marduk'a yapılan ibadetleri ortadan kaldırmak için tuzaklar kurdu ve o onun şehrine karşı hep kötülük yaptı (Finkel, 2013: 21).⁶¹

Satır 8. Her gün ... acımasızca ve sürekli, oranın sakinlerini zorla çalıştırdı ve onları mahvetti.

Satır 9. Bu şikâyetleri duymakla tanrıların Enlil'i (Badamchi, 2013b: 12)⁶² çok öfkelenildi ve onun ülkesini terk etti. Onların arasında yaşayan tanrılar kendi

58 Türkçeye çevirisi Neyire Akpınarlı tarafından yapılmıştır. İngilizce Çeviri için bkz. <http://www.ancient.eu/article/166/>.

59 Söz konusu kişi ile ilgili üç farklı ihtimal dile getirilmektedir: Birincisi Nabunaid'in kendisi, ikincisi büyük oğlu Babil'in son kralı Belshazzar ve (556-539) üçüncüsü ise Nabunaid'in kızı.

60 Babil'de Marduk'a adanmış büyük tapınak.

61 Babil'deki geç dönem baş tanrısının adıdır.

62 Enlil, Nipur şehrinin rüzgâr ve yardım tanrısıdır, ama burada Enlil tanrı Marduk'un lakabı olarak kullanılmıştır.

mekânlarını terk ettiler.

Satır 10. Herkes onun, onları Babil'e götürmesinden kaynaklı kızgın.⁶³ Tanrıların büyüğü, tanrıların Enlil'i Marduk bütün terk edilmiş mekânlara, ölü bedenlere dönmüş olan Sümer, Akad halkına yüzünü döndü.

Satır 11. O sakinleşti, onlara merhamet gösterdi. O bütün ülkeleri araştırdı soruşturdu.

Satır 12. Her yere baktı, kendi arzusuna uygun adil kralı seçti, elini tuttu ve ismini ilan etti. Kiros, Anşan kralı,⁶⁴ onu bütün dünyanın kralı kabul etti.

Satır 13. Onun sayesinde bütün Guti (Finkel, 2013: 22)⁶⁵ ve Med halkı onun karşısında teslim oldular. Ve o (*Kiros*), Marduk'un sayesinde kazandığı bütün Babil halkına adalet ve insaf ile rehberlik etti.

Satır 14. halkını koruyan kollayan büyük tanrı Marduk, sevinçle onun iyi işlerini ve dürüst kalbini gördü.

Satır 15. O, ona Babil şehrine gitmesini emretti. Onu Babil yoluna koydu ve ona arkadaşı ve yoldaşı olarak eşlik etti.

Satır 16. Onun ırmağın suyu gibi sayılamayan büyük ordusu tamamen silahlı olarak onun (*Marduk*)'un eşliğinde hareket etti.

Satır 17. Onun (*Marduk*) sayesinde o (*Kiros*) savaş ve çatışma olmadan onun şehrine girdi. Babil'i sıkıntıdan kurtardı. O, ona saygı göstermeyen kral Nabunaid'i onun ellerine teslim etti.

Satır 18. Bütün Babil halkı, bütün Akad ve Sümer toprakları, krallar ve komutanlar, onun karşısında başlarını önlerine eğdiler ve ayaklarını öptüler. Onlar, padişahlarından dolayı mutluydular, yüzleri parlıyordu.

Satır 19. Yardımıyla ölüyü diriltten ve herkesi zorluklar ve sıkıntılardan kurtaran tanrı onu sevinçle karşıladı ve adını övdü.

Satır 20. Ben Kiros'um, cihanın tanrısı, büyük kral, güçlü kral, Babil'in kralı, Sümer'in ve Akad'ın kralı, dünyanın dört bir yanının kralı,

Satır 21. (ben) Cambyses'in oğlu, büyük kral, Anşan kralı, Kiros'un torunu, büyük kral, Anşan'ın kralı, Teispes'in soyu, büyük kral, Anşan'ın kralı,

Satır 22. Ebedi kraliyet tohumundan ki Bel⁶⁶ ve Nabu⁶⁷ onun hükümetini seviyor

63 Ya da "Nabunaid onları Marduk'un hışmına rağmen Babil'e götürdü."

64 Bugünkü İran'da Şiraz şehrinin kuzeybatısında konumlanmış eski bir Elam kenti.

65 Zagros Dağları ile Dicle Nehri arasında yaşayan halklar, Persler, Medler ve diğerleri.

66 Bel, Babil'de tanrılar için kullanılan bir unvandır. Burada Marduk için kullanılmıştır (Badamchi, 2013b: 69).

67 Marduk'un ve karısı Zarpanitu'nun oğlu.

ve onun padişahlığı onların kalplerinin arzusu. Benim barış içinde Babil'e girdiğim esnada (Finkel, 2013: 21),

Satır 23. Mutluluk ve sevinç arasında kral sarayında krallık tahtına oturdum. Büyük tanrı Marduk, bana kaderim olarak Babil'i seven birinin büyük haysiyetini vermişti ve ben her gün ona ibadet ettim.⁶⁸

Satır 24: Benim büyük ordum barış ve huzur içinde Babil'e girdi. Ben hiç bir zaman Sümer ve Akad halkını korkutmalarına izin vermedim.

Satır 25: Ben Babil şehrinin ve onun bütün kutsal mekânlarının asayişini sağladım. Tanrının isteği dışında Babil halkını o zorla çalıştırdı. Onlar bunu hak etmedi.

Satır 26. Ben onların sıkıntılarını giderdim ve onları özgürleştirdim. Büyük tanrı, Marduk, benim iyi işlerimden dolayı mutlu oldu.

Satır 27. O, beni kutsadı, beni, ona ibadet eden padişah Kiros'u ve benden olan oğlanı Cambyses ve bütün ordumu kutsadı.

Satır 28. Biz barış içinde, onun huzurunda sefa ve dostluk içinde hareket ettik ve şehre girdik. Onun yüce emrinde, tahta oturan bütün krallar

Satır 29. bütün dünyada, yukarı denizden aşağı denize, uzak yerlerde yaşayanlar, çadırda yaşayan batıdaki krallar, hepsi,

Satır 30.ağır hediyelerini⁶⁹ benim için getirdiler ve Babil'de benim ayaklarımı öptüler.

Satır 31. Babil'den Asur'a ve Şuş, Akad, Eshnuna, Zamban, Meturnu'dan, uzak, Guti'nin en uzak nahiyelerine kadar, Dicle Nehri boyunca tapınakları uzun zamandır terk edilmiş kutsal yerler (Finkel, 2013: 21, 22),⁷⁰

Satır 32. Babil'de bulunan tanrıların heykellerini kendi asıl mekânlarına ve onları ebedi mekânlarına yerleştirdim. Ben bütün onların halklarını topladım ve kendi mekânlarını onlara geri verdim.

Satır 33. Ayrıca tanrıların başının kızgınlığına rağmen, Nabunaid'in Babil'e getirdiği Sümer ve Akad'ın tanrılarını, büyük tanrı Marduk'un emriyle kendi mekânlarında, güzel mekânlarında iskân eyledim.

Satır 34. Mukaddes mekânlarında iskân eylediğim bütün tanrılar,

Satır 35. her gün Bel'den ve Nabu'dan günlerimin uzun olmasını istesinler ve benim sağlığım için yalvarsınlar. Onlar benim tanrım Marduk'a desinler ki sana biat eden Kiros ve onun oğlu Kambuchia.

68 ya da "ben ona her gün ibadet etmek çabaladım."

69 Vergi de olabilir.

70 Eshnuna, Zamban ve Metumu Babil'deki şehirler.

Satır 36. onlar... Babil halkı benim için dua ettiler, ben bütün her yeri emniyetli oturma alanları yaptım.

Satır 37. Ben günlük kaz, ördek ve güvercin kurbanını (bir) kaz, iki ördek ve on tane güvercin olarak artırdım.

Satır 38. Ben Babil'in büyük duvarı, Imgur-Enlil (Badamchi, 2013b: 69)⁷¹ savunma duvarını güçlendirdim.

Satır 39. Daha önceki kralın inşa ettiği ama tamamlamadığı hendeğin kenarındaki tuğladan yapılmış duvarı,

Satır 40. Öyle ki, benden önce hiç bir kralın yapmadığı şehri tamamen çevrelemeyen duvarı, Babil'de toplanan orduların varlığı (işçilerin varlığı) ile

Satır 41. Ben bakır ve pişmiş tuğla ile tekrar inşa ettim ve onların işini bitirdim.

Satır 42. Ben sedir ağacından bronz ile dekore edilmiş kapıları, bakırdan yapılmış eşığı bütün sur kapılarına taktım.

Satır 43. Ben bu kitabenin içeriğini benden önceki kral olan Ashurbanipal'dan (Finkel, 2013: 22)⁷² gördüm.

Satır 44... (kırık)

Satır 45. Her zaman... (kırık)

Kaynakça

Algan, B. (2007). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Akıllıoğlu, T. (2010). *İnsan Hakları, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Aral, B. (2010). *Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kollektif Haklar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Atasoy, Ö. A. (2002). "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Yeni bir Kavram: Ölçülülük İlkesi ve Yasa Uygulayıcıları Açısından Uyma Zorunluluğu". *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19, 123-139.

Badamchi, H. ve Noroozi İ. (2012). "Ahemeniş Döneminde Yahudi Tapınağı'nın Restore Edilmesi İle İlgili Yahudilerin Rivayetinin İncelenmesi". *İran Tarih Kurumu Kültürel Tarih Araştırmaları*, 11, 23-31.

Badamchi, H. (2013a). "Büyük Kiros'un Babil Silindiri: Reklam mı Ülke Yönetimi mi?". *Üç Aylık İslam ve İran edebiyet Kültür ve Tarih Dergisi*, (1), 21-39.

71 Babil şehrinin duvarı.

72 Asur'un savaşı ve kütüphaneci olan son büyük kralı (685-627). Babil'i restore çalışmasında Kiros'un bulunduğu gömülü bir beyan bırakmıştır.

- Badamchi, H. (2013b). *Cyrus Cylinder, Introduction, Edition and Lexicon*. Tehran: Negah-e Moasser.
- The British Museum, The Cyrus Cylinder, Collection Online, http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=327188&partId=1 (27.09. 2017).
- Boyce, M. (1979). *Zoroastrians, Their Religious Beliefs and Practices*. London: Routledge.
- Curtis, J. E, *The Cyrus Cylinder from Ancient Babylon and the Beginning of the Persian Empire*, <https://www.youtube.com/watch?v=5qIoEevJ6qE> (02.02.2017)
- Curtis, J. E. (2013). "The Cyrus Cylinder: The Creation of an Icon and Its Loan to Tehran". *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*. (Ed. I. Finkel). New York: I.B.Tauris.
- Curtis, J. ve S. Razmjou (2005). "The Palace", *Forgotten Empire, The World of Ancient Persia*. (Ed. J. Curtis v.d). London: University of California Press.
- Çüçen, K. A. (2011). *İnsan Hakları*. Bursa: Sentez.
- Dandamaev, M. A. (1984). *Slavery in Babylonia, From Nabopolassar to Alexander the Great (626-331 BC)*. (Çev. V. A. Powell). Illinois: Northern Illinois University Press.
- Doğan, İ. (2013). *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları.
- Donnelly, J. (1995). *Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları*. (Çev. M. Erdoğan ve L. Korkut) Ankara: Yetkin Kitabevi.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf.
- Erdoğan, M. (2012). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Orion.
- Farazmand, A. (2009). *Bureaucracy and the Administrative System of Ancient World-State Persian Empire*. (Ed. A. Farazmand). London: CRS Press.
- Finkel, I. (2013). The Cyrus Cylinder, the Babylonian Perspective. *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*. (Ed. I. Finkel). London: I.B.Tauris.
- Frye, R. N. (1983). *The History of Ancient Iran*. München: C.H. Beck.
- Gözler, K. (2017). *İnsan Hakları Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Dağıtım.
- Harari, Y. N.(2016). *Hayvanlardan Tanrılara Spiens*. (Çev. E. Genç). İstanbul: Kolektif.
- Harmatta, J. (1971). "The literary Pattern of the Babylonian Edict of Cyrus". *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hunuaricae*, 19, 271-231.
- Hegel, G.W (2016). *Tarih Felsefesi*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea.
- Hoffman, T. B. (2006). *Art, Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf

Jellinek, G. (2017). *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine*. (Çev. R. İ. Dülger ve M. Dülger). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Jursa, M. (2007). The Transition of Babylonia from the Neo-Babylonian Empire to Achaemenid Rule. *Regime Change in the Ancient Near East and Egypt: from Sargon of Agade to Saddam Hussein*. (Ed. H. Crawford). Oxford: Oxford University Press.

Kuhrt, A. (1982). "Babylonia from Cyrus to Xerxes", *The Cambridge Ancient History: Vol IV–Persia, Greece and the Western Mediterranean, C. 525-479 BC*. (Ed. J. Boardman v.d). Cambridge: Cambridge University Press.

Kuhrt, A. (1983). "The Cyrus Cylinder and Achaemenid Imperial Policy". *Journal for the Study of the Old Testament*, (25), 83-97.

MacGregor, N. (2017). The Whole World in Our Hands, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2004/jul/24/heritage.art> (26.12.2017).

Meadows, A. (2005). "The Administration of the Achaemenid Empire". *Forgotten Empire, The World of Ancient Persia*. (Ed. John Curtis etc.). London: University of California Press.

Mitchell, T.C. (1988). *Biblical Archaeology: Documents for the British Museum*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moyn, S. (2010). *Son Ütopya, Tarihte İnsan Hakları*. (Çev. F. Ev). İstanbul: Küy Yayınları.

Razmjou, S. (2013). "The Cyrus Cylinder: A Persian Perspective, The Cyrus Cylinder, The King of Persia's Proclamation from Ancient Babylon". *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*. (Ed. I. Finkel), London: I.B.Tauris.

Rawlinson, H. C. (1880). "Notes on a Newly-Discovered Clay Cylinder of Cyrus Great". *Journal of the Royal Asiatic Society*, 12(1), 70-97.

Rawlinson, H. C. The Times, Tuesday 18 November 1879

Schaudig, H. (2001). *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen, Samt den in ihrem Umfeld entstandenen Tendenzschriften*. Textausgabe und Grammatik. Münster: Ugarit-Verlag.

Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_05.pdf

Statement By Secretary-General U-Thant, 13.10. 1971, (Genel Sekreter U-Thant'ın İran'dan Birleşmiş Milletler'e verilen armağan ile ilgili yaptığı açıklama), <http://www.livius.org/a/1/inscriptions/cyrus.pdf> (erişim tarihi 27.09. 2017).

Stolper, M. W. (1985). *Entrepreneurs and Empire, The Murašû Archive, the Murašû Firm and the Persian Rule in Babylonia*. İstanbul: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.

Sunay, R. (2013). *Hukuk ve Siyaset Ekseninde İnsan Hakları*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Şentürk, R. (2007). *İnsan Hakları ve İslam*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Taylor, J. (2013). The Cyrus Cylinder: Discovery. *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon* (Ed. I. Finkel). London: I.B.Tauris.

Türki Dil Kurumu, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5852a04f151f49.59897391 (10.02.2019)

Van Der Spek, R. J.(1982). “Did Cyrus the Great introduce a new policy towards subdued nations?” *Persica*, 10, 278-283.

Westbrook, R. (1995). “Slave and Master in Ancient Near Eastern Law”. *Chicago-Kent Law Review*, 70(4), 1631-76.